

Nowa gospodarka a rozwój regionalny

Stanisław Korenik

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: stanislaw.korenik@ue.wroc.pl

ORCID: 0000-0002-7629-0484

© 2023 Stanisław Korenik

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Cytuj jako: Korenik, S. (2023). Nowa gospodarka a rozwój regionalny. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 67(3).

DOI: 10.15611/pn.2023.3.04

JEL Classification: F63, R11

Streszczenie: W obecnych realiach społeczno-ekonomicznych obserwujemy gwałtowne różnokierunkowe przemiany, co jest niewątpliwie konsekwencją kształtowania się nowej gospodarki. W tej nowej gospodarce wzrasta rola sektora technologii informacyjnych i komunikacyjnych, a maleje rola przemysłu. W ramach tych przekształceń zaczyna ulegać zmianie także rola regionów społeczno-ekonomicznych. Nowa gospodarka preferuje regiony o nowoczesnych strukturach wielofunkcyjnych, adaptujących się przy tym do zaistniałych przekształceń. Są to regiony, w których kapitał ludzki charakteryzuje się wysoką jakością i kreatywnością. Celem artykułu jest identyfikacja wybranych założeń nowej gospodarki i ich implikacji dla przestrzeni oraz kształtowania się procesów rozwoju regionów. Aby osiągnąć tak postawiony cel, wykorzystano metodę krytycznej analizy przedmiotu, metodę opisową i ujęcie heurystyczne.

Słowa kluczowe: nowa gospodarka, globalizacja, region społeczno-ekonomiczny, rozwój regionalny

1. Wstęp

Zmiany, które obserwujemy we współczesnych realiach społeczno-ekonomicznych, mogą często zaskakiwać nie tylko intensywnością, ale także różnokierunkowością, przede wszystkim zaś turbulentnością. Skutki tych przekształceń dotyczą wszystkich dziedzin życia – a co ważniejsze: kształtują wszystkie te dziedziny – co bardzo silnie uwidacznia się w gospodarce. Ze względu na skalę i natężenie tych zmian coraz powszechniej formułuje się tezę o kształtowaniu nowej gospodarki (*new economy*). Genezę tego sformułowania odnajdujemy w realiach amerykańskich w końcu XX w. (Korenik, Zakrzewska-Półtorak i Łuczyszyn, 2020, s. 31). Do ważniejszych publikacji poświęconych temu zjawisku na przełomie XX i XXI stulecia można zaliczyć opracowanie Dona Tapscotta (1998) *Gospodarka cyfrowa* czy książkę Kevina Kelly'ego (2001) *Nowe reguły dla nowej gospodarki. Dziesięć przełomowych strategii dla świata połączonych sieci*. Obecnie w zasadzie nie neguje się już kształtowania się nowych reguł gospodarowania. Dyskusja koncentruje się na kierunku i zasięgu zmian oraz ich rezultatach. Obszarem, w którym te

zmiany niewątpliwie wystąpiły z dużym nasileniem, jest region społeczno-ekonomiczny i problem jego rozwoju. Współcześnie zaistniałe przekształcenia przewartościowały – w niektórych założeniach wręcz przenicowały – funkcjonowanie regionu jako podmiotu, którego rola gospodarcza jest nie do przecenienia. Zarówno społeczności regionalne, jak i władze regionów oraz władze państw stają przed koniecznością wyboru sposobów i kierunków działań, które najlepiej będą odpowiadać na dylematy rozwoju tej jednostki przestrzennej. W artykule podjęto próbę identyfikacji wybranych założeń nowej gospodarki i ich implikacji dla przestrzeni oraz kształtowania się procesów rozwoju regionów w tego typu uwarunkowaniach.

2. Kształtowanie się nowej gospodarki i jej wpływ na funkcjonowanie jednostek przestrzennych

We współczesnym świecie obserwujemy wiele istotnych, a przy tym często intensywnych i gwałtownych zmian w wielu obszarach społeczno-gospodarczych. Jedną z donioślejszych jest zastępowanie dominacji zasobów materialnych w uzyskiwaniu przewag konkurencyjnych zasobami niematerialnym. Skutkuje to tym, że o rozwoju różnych jednostek, w tym oczywiście także przestrzennych, np. regionów, coraz silniej decydują innowacje, będące kwintesencją kształtowania się nowych struktur i relacji we współczesnej gospodarce (Aliu Mulaj i Dedaj, 2023 s. 49-67). Identyfikując te nowe zjawiska występujące w gospodarce, należy wspomnieć o coraz powszechniejszej dominacji sektora technologii informacyjnych i komunikacyjnych (*Information & Communication Technologies, ICT*) (Korenik, 2019, s. 91). Obserwujemy jego postępującą nadrzędność w stosunku do innych działów gospodarki, przekłada się to nawet na rewolucyjne zmiany we wszystkich obszarach życia. Rosnąca dominacja tego sektora stwarza podstawy wyższego tempa wzrostu gospodarczego i wydajności pracy. W powiązaniu z pojawieniem się i dynamicznym rozwojem tego sektora należy wspomnieć o kształtowaniu się specyficznych powiązań gospodarczych o charakterze horyzontalnym, mianowicie sieci. W konsekwencji oprócz dotychczasowych form organizacji gospodarki, tj. mechanizmu rynkowego i hierarchii, pojawiła się nowa forma – sieci gospodarcze. W porównaniu z wymienionymi formami ta nowa wykazuje wiele zalet. Można do nich zaliczyć: „[...] rozłożenie ryzyka na wielu partnerów, unikanie dublowania nakładów przez poszczególne jednostki dzięki wnoszeniu różnorodnych zasobów przez inne jednostki, większą elastyczność [...], szybszy dostęp do nowych informacji i technologii” (Domański i Marciniak, 2003, s. 14). W konsekwencji można zauważyć, że coraz mniejsze znaczenie w decyzjach gospodarczych mają korzyści zewnętrzne, a wzrasta znaczenie korzyści osiąganych w wyniku zastosowania elastycznej kooperacji. To właśnie w tego typu relacjach następuje zacieranie się granic między współpracującymi jednostkami, skutkując koniecznością rozpatrywania tego typu relacji jako całości, określanej mianem zbiorowego przedsiębiorcy (*collective entrepreneurship*) (Malecki i Veldhoen, 1993, s. 131-147). W rezultacie zaczyna rozwijać się nowy podmiot gospodarczy, nazywany przedsiębiorstwem sieciowym (*network enterprise*) (Thoben i Jagdev, 2001), charakteryzującym się tym, że jego poszczególne elementy mogą być elementami różnorodnych jednostek, co jest skutkiem rozmywania się granic między organizacją a jej otoczeniem. Powoduje to, że rozpatrywanie np. produktu, usługi czy innowacji przez pryzmat jednego wyizolowanego podmiotu staje się nie do końca możliwe, gdyż powstają one w sieci, w której na wiele sposobów współpracują ze sobą różne podmioty. Tworzenie się i wzmacnianie tego typu zależności skutkuje oczywiście koniecznością uwzględniania przede wszystkim korzyści całego systemu. Dodatkowo w coraz większym stopniu tworzące system konkretne podmioty nie mają szans istnieć bez niego, a przynajmniej efektywnie funkcjonować w gospodarce. Tego typu zależności powodują również, że poszczególne podmioty nie tylko dążą do powiększenia własnej wartości, ale także do zwiększenia wartości systemu, w którym działają (w praktyce jest to tożsamość). Należy podkreślić, że tego typu relacje, mimo różnego rodzaju zawirowań (pandemia, wojna, recesja itp.), ulegają wzmocnieniu i obserwowane są we wszystkich przekrojach globalnej gospodarki. Oczywiście ma to również negatywne następstwa, np. występowanie zjawiska polaryzacji współczesnych systemów gospodarczych, z wyraźnym uwidacznianiem się, szczególnie w wymiarze przestrzennym, dominacji centrów,

będących zazwyczaj ultranowoczesnymi metropoliami, węzłami w sieci powiązań gospodarczych, i wyodrębnianiem się peryferii (także wewnętrznych peryferii), często funkcjonujących poza siecią, w tzw. oczkach. W konsekwencji tworzenie się sieci przekłada się na narastanie dysproporcji poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w przestrzeni, występującego w procesie globalizacji. Skutkuje to tym, że jednostki, które tworzą elementy dominujące w łańcuchach wartości, stają się coraz potężniejsze i bogatsze, te zaś, które znajdują się poza tym systemem, są marginalizowane. Aby zrozumieć mechanizm kształtowania się tych zjawisk, należy wskazać, że istotą tych nowych relacji stała się elastyczność, która wniknęła we wszystkie elementy struktury systemów gospodarczych. System ten tworzony jest przez różnorodne elementy, tj. różnego rodzaju podmioty i instytucje (między którymi zachodzą specyficzne/unikatowe interakcje) uczestniczące w procesie tworzenia, modyfikowania i dyfuzji innowacji, wykorzystując przy tym coraz nowszą, ekonomicznie użyteczną wiedzę. Ma on charakter holistycznej współpracy o charakterze zarówno instytucjonalnym, informacyjnym, gospodarczym (w tym istotne są relacje finansowe), jak i organizacyjnym. Petr Hlaváček (2012, s. 34-35) w książce *Aktéři a mechanismy regionálního rozvoje* (Aktorzy i mechanizmy rozwoju regionalnego) podkreśla, że są to relacje zarówno formalne, jak i nieformalne. Sam proces produkcyjny, przez oparcie go na elastycznych systemach wytwórczych, eliminuje dominującą jeszcze w XX w. produkcję skali (produkcję taśmową), co skutkuje wysokim poziomem dywersyfikacji produkcji, pozwalającym zaspokajać indywidualne, zmieniające się (często niszowe) potrzeby. Wynika to z faktu, że w ramach tworzenia się nowych relacji gospodarczych nastąpiło znaczne obniżenie kosztów produkcji i dystrybucji oraz zwiększenie tempa wytwarzania. W strukturze gospodarki dotychczasowa hierarchiczna organizacja zastąpiona została siecią firm specjalizujących się w różnych dziedzinach, funkcjonujących w ramach zintegrowanego międzynarodowego systemu produkcji, bazującego na bliskiej kooperacji technologicznej firm go tworzących, kontroli jakości, szkoleniach, planowaniu inwestycji i produkcji (*production just-in-time*). Obowiązujący w okresie industrialnym hierarchiczny, pionowy łańcuch wartości, w którym każda jednostka zajmowała określone miejsce i wyraźnie była wyodrębniona z otoczenia, został zastąpiony przez nowy, horyzontalny łańcuch wartości, charakteryzujący się elastycznością, skompilowaną interakcją między różnymi jednostkami w nim uczestniczącymi, otwartością. W ramach nowego modelu te same jednostki konkurują i kooperują na różnych polach i w różnych miejscach. Ponadto negatywnie zweryfikowano przyjętą w XX w. tezę, że przedsiębiorczość jest cechą indywidualną – stwierdzono, że każdy podmiot gospodarczy jest instytucją względnie otwartą, co oznacza, że jest on w praktyce kształtowany przez relacje z otoczeniem, tzn. sam wpływa na otoczenie, jak i znajduje się pod jego wpływem.

Nowe uwarunkowania funkcjonowania firm sprzyjają powstaniu korzyści po stronie zarówno producentów, jak i konsumentów, a są to (Skrzypek, 2003, s. 396):

- wzrost siły nabywczej będący skutkiem korzystania z technologii informacyjnych i komunikacyjnych,
- zwiększona oferta towarów i usług dzięki Internetowi,
- większa ilość dostępnych informacji,
- ułatwienia w składaniu, negocjacji i realizacji zamówień,
- porównywanie informacji o różnego rodzaju dobrach.

Takie kształtowanie się tych zjawisk wynika z faktu, że to właśnie wiedza jako forma nakładu (jej akumulacja) w połączeniu ze środkami trwałymi staje się podstawą definiującą tempo i poziom rozwoju gospodarczego (Zienkowski, 2003, s. 16).

Kształtowanie się nowej gospodarki jest faktem. Elżbieta Mączyńska twierdzi, że we współczesnej gospodarce obserwujemy narastający dynamizm i przełomowe zmiany, które mają swoje źródło w rewolucji cyfrowej (Internet). Niewątpliwie przejawia się to w procesach serwicyzacji (oraz towarzyszącej jej deindustrializacji i deagraryzacji) i tertiaryzacji, związanych z narastającą dominacją trzeciego sektora dzięki procesom cyfryzacji (Korenik i in., 2020, s. 35).

Tworzenie się tych nowych relacji dotychczas (należy oczekiwać, że także w przyszłości) nie rozwiązało jednak większości problemów występujących w gospodarce, dodatkowo wzmacniając niektóre z nich i dodając nowe. Z drugiej strony pojawiają się nowe, dotąd niewystępujące możliwości dynamizujące

procesy rozwoju społeczno-ekonomicznego. Ostatecznie to, czy stwarzana szansa zostanie wykorzystana, zależy wyłącznie od nas, czyli współczesnych interesariuszy i aktorów tych przemian.

Przemiany, które były tutaj wzmiankowane, zachodzą w większości przekrojów współczesnego społeczeństwa, obserwujemy je także w przekroju przestrzennym, gdzie skutkują występowaniem gwałtownych zawirowań w wielu wymiarach społeczno-ekonomicznych.

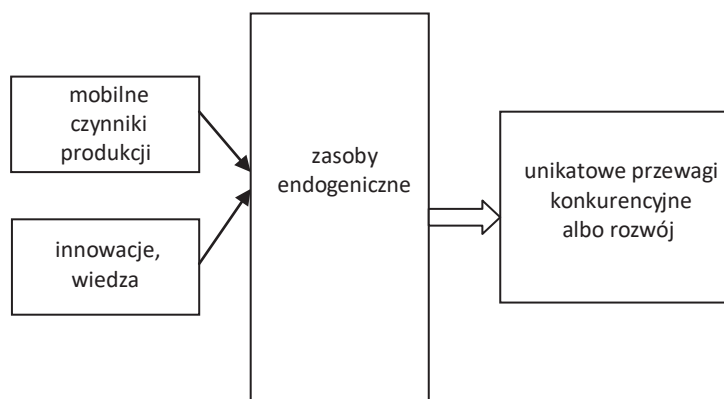
3. Region i jego rozwój społeczno-ekonomiczny w nowych warunkach

Na przełomie XX i XXI stulecia nastąpił wzrost roli regionu jako jednostki przestrzennej w życiu społeczno-gospodarczym kraju. Społeczności regionu – wspólnoty samorządu terytorialnego, poszczególni mieszkańcy i jednostki gospodarcze w regionie – stały się uczestnikami światowych procesów gospodarczych, i to niezależnie od własnej woli czy swoich przekonań. Podmioty te uczestniczą zarówno w globalnej konkurencji, jak i w globalnej kooperacji, przy czym nowe reguły gospodarcze (omówione wcześniej) zweryfikowały dotychczasową pozycję gospodarczą tych regionów. W rezultacie branże czy przemysły surowcowe i tradycyjne, które w realiach końca XX w. dominowały, decydując o zamożności licznych regionów, w szybkim tempie ulegały dewaluacji. Z tego powodu regiony, które były ważne w gospodarce narodowej poszczególnych państw, zaczęły tracić na znaczeniu, w dalszej kolejności popadać w stagnację, a następnie depresję. W najgorszym scenariuszu regiony takie z czołowych stały się obszarami problemowymi, gdyż ich struktura gospodarcza zaczęła się charakteryzować kryzysogennością, co przejawiało się przede wszystkim w przestarzałych technologiach i w trudności ze zbytem ich wyrobów na rynkach. Taka sytuacja dotyczyła przede wszystkim regionów rozwijających się na bazie klasycznych podstaw przemysłowych (Kilch, 2001, s. 51). Były to tereny, na których koncentrowała się dotychczas działalność gospodarcza przekraczająca znacznie średnie (normalne) natężenie charakterystyczne dla danej gospodarki czy danego kraju, co w konsekwencji potęgowało jeszcze skalę problemu – i w tym regionie, i w całej gospodarce narodowej. Równocześnie należy pamiętać, że taki region zazwyczaj charakteryzował się znacznym zagęszczeniem ludności, ponadprzeciętnym wskaźnikiem urbanizacji czy rozbudowaną infrastrukturą. Regiony takie wcześniej nosiły miano zagłębi czy okręgów przemysłowych (często o charakterze monofunkcyjnym), obejmowały swoim zasięgiem znaczne tereny, często utożsamiane z regionem administracyjnym, który w wielu wypadkach był nawet tworzony właśnie po to, aby sprawnie zarządzać tego typu jednostkami przestrzennymi. Ze względu na charakter i kształtowanie zjawisk na ich terenie zaczęto określać je mianem regionów depresyjnych. Poszczególne rządy, najpierw w krajach wysoko rozwiniętych, w dalszej kolejności w słabiej rozwiniętych, stanęły przed koniecznością powstrzymania tych niekorzystnych zjawisk, dlatego zaczęto podejmować działania w celu restrukturyzacji czy rekonwersji tych regionów. Działania takie, jak wykazała praktyka, są przedsięwzięciami bardzo skomplikowanymi, długoletnimi i kosztownymi, co w realiach naszego kraju potwierdzają doświadczenia np. tzw. restrukturyzacji Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego (czyli podregionu wałbrzyskiego). W wielu wypadkach nie udało się powstrzymać tych niekorzystnych zjawisk, a elementem, który ostatecznie decydował o ich przebiegu, był mechanizm rynkowy. Skutki, które wystąpiły na tych obszarach, rzutować będą jeszcze długo na przebieg procesów zachodzących zarówno w społeczności regionu, jak i w całej gospodarce narodowej, niewątpliwie będą odczuwały je również kolejne pokolenia. Zjawiskiem towarzyszącym tym przekształceniom jest realokacja aktywności gospodarczej w przestrzeni oraz obniżanie się znaczenia tradycyjnych związków terytorialnych. Skutkowało to kumulowaniem się działalności gospodarczej na obszarach dużych miast, które stają się „lokomotywnymi wzrostu” (Randall, Berlina, Teräs i Rinne, 2018, s. 9). Wynika to z faktu, że działalność gospodarcza staje się bardziej efektywna, gdy jest skoncentrowana w przestrzeni. Równocześnie swoboda lokalizacyjna przedsiębiorstw w przestrzeni, w wyniku postępu technicznego, uległa znacznemu zwiększeniu – ten proces w nowych teoriach lokalizacji określa się przejściem od miejsca do przestrzeni. Ponieważ miasta, nawet największe, w porównaniu z olbrzymimi zagłębiami czy okręgami przemysłowymi są niewielkim elementem przestrzeni regionu, można stwierdzić, że w aktywności społeczno-gospodarczej w regionie obserwujemy przechodzenie od powierzchni do punktu. We wspomnianych

już najnowszych teoriach rozwoju regionalnego bardzo mocno podkreśla się rolę zasobów endogenicznych (szczególnie specyficznych) w tym procesie. Ich pozytywne aspekty kumulują się wzajemnie i prowadzą do wzrostu gospodarczego. Jednocześnie charakterystyczną cechą nowoczesnego rozwoju regionów staje się nie tylko poszukiwanie rozwiązań w ramach istniejącego potencjału, ale także eksploatacja nowych, potencjalnych zasobów o charakterze unikatowym i kreatywnych rozwiązań prowadzących do zapewnienia długotrwałej zdolności rozwojowej tej jednostki przestrzennej (Korenik, 2021, s. 46-47). Odbywa się to w przeciwstawieniu do zasobów generycznych, które według Zbigniewa Przygodzkiego (2016, s. 83-97) „[...] mają charakter powszechny, powtarzalny, mogą występować na każdym terytorium, niezależnie od jego wewnętrznej specyfiki i zdolności lokalnych aktorów rozwoju. Są determinowane przez rynek. Określa się je mianem czynników egzogenicznych”. Dlatego proces ten, w takim ujęciu (tj. wykorzystaniu zasobów unikatowych, często niematerialnych i niekwantyfikowalnych), staje się kreacją nowych rozwiązań i wartości (czyli zmian, w domyśle – innowacji). W takim podejściu zawarta jest idea równoważnego traktowania tych zasobów o charakterze specyficznym. Nieporozumieniem jest aprioryczne przypisywanie konkretnym ich wymiarom dominującego znaczenia. Takie podejście nie służy prawidłowej realizacji procesu rozwoju, w wielu sytuacjach tworzy nawet barierę, co uwidacznia się w licznych obszarach naszego kraju. Dodatkowo jedną z istotniejszych przyczyn takiego przebiegu tego zjawiska staje się wiedza jako fundamentalny zasób nowoczesnej gospodarki, co podkreśla tym samym istotność interaktywnego procesu uczenia się w wymiarze przestrzennym (lokalnym, regionalnym) (Perenc i Hołub-Iwan, 2011, s. 46). Ten proces uczenia się ujawnia się w innowacyjności. Innowacyjność jako cecha nie tylko wewnętrznych podmiotów, ale także całych społeczeństw i gospodarek, ustala zdolność do tworzenia szeroko rozumianych innowacji (Prystrom, 2012, s. 17). Przejawia się w zaangażowaniu w sprawy innowacyjne oraz w podejmowaniu działań w tym kierunku. Innowacyjność warunkowana jest przez posiadane pokłady i umiejętności współuczestnictwa w procesach tworzenia, wdrażania i absorpcji innowacji. Może objawiać się w przekroju jednostkowym, organizacyjnym albo jednocześnie ogólnospołecznym i makroekonomicznym (Świadek, 2013, s. 16). Odnosząc się do powyższych ustaleń, należy zastanowić się nad problemem określenia nowych wyzwań stojących przed rozwojem regionu na progu trzeciej dekady XXI w. W warunkach globalizacji i kształtowania się nowej gospodarki, intensyfikacji, ale także gwałtownego wzrostu procesów gospodarczych wywołanych informatyzacją, nasiliła się niepewność we wszystkich dziedzinach życia, co skutkuje dużą niestabilnością układów gospodarczych. Takie kształtowanie się tych procesów paradoksalnie sprzyja temu, że niektóre układy przestrzenne będą się dalej umacniać gospodarczo, a niektóre (jeśli nie wykształciły własnych mechanizmów obronnych, opartych przede wszystkim na endogenicznym potencjale) będą przeżywały problemy, które są wynikiem coraz większej zależności od turbulentnego otoczenia. W takiej sytuacji rozwój przestrzenny nabiera charakteru ciągłych zmian o charakterze jakościowym. Zmiany te stanowią podstawę rozwoju, przy czym w mniejszych układach przestrzennych nie powinny mieć charakteru skokowego, ale raczej ewolucyjny, ponieważ wraz z przechodzeniem przez poszczególne etapy rozwoju społeczność regionalna nie tylko nabywa określoną wiedzę, ale także kumuluje doświadczenie (wzrasta kapitał społeczny). W takich warunkach szczególna rola spoczywa na podmiotach odpowiedzialnych za prowadzenie polityki regionalnej, powinny one bowiem koncentrować się na wzmacnianiu wewnętrznych (wspominanych już) unikatowych zasobów, które w dłuższej perspektywie będą stanowiły podstawę rozwoju regionu. Takie podejście widoczne jest także w teorii eksponującej przejście od klasycznych koncepcji rozwoju np. bazy ekonomicznej (w której podstawą rozwoju jest m.in. produkcja i sprzedaż towarów na zewnętrznych rynkach) do koncepcji wzrostu endogenicznego, znajdującego m.in. swoją identyfikację w założeniach neoschumpeteryzmu (Domański, 2011, s. 15-34). Modele te próbują wyeliminować podstawową słabość wszystkich modeli neoklasycznych, jaką jest brak wyjaśnienia zjawiska stałego wzrostu produktu na zatrudnionego. Jest ono tam wyznaczone przez zmienną egzogeniczną niewyjaśnianą w modelu, czyli tempo wzrostu postępu technicznego. Nowe podejście włącza do modelu postęp techniczny, a przede wszystkim jego egzemplifikację, czyli innowacje – i właśnie te nowe elementy traktowane są jako zmienne objaśniające. Tym samym zastosowanie znajduje tu endogenizacja wzrostu gospodarczego. Jednocześnie modele te oferują opis czynników determinujących tworzenie nowych technologii, tzn. dodatkowo są wzbogacane o nowe elementy, np. dyfuzję technologii, przepływ kapitału, migracje siły roboczej.

Kolejną istotną zmianą w stosunku do modeli neoklasycznych jest odrzucenie założenia o pełnej dostępności technologii dla wszystkich jednostek przestrzennych, w tym wypadku regionów. Zmiany w poziomie technologii zależą tu oczywiście przede wszystkim od nakładów na działalność badawczo-rozwojową (podstawowym i pierwotnym warunkiem jest naturalnie istnienie takiej bazy w regionie). W modelach tych kształt funkcji produkcji zależy ostatecznie od wiedzy – pierwotnego, zarazem najistotniejszego zasobu endogenicznego. Odnosząc się do wiedzy, należy pamiętać, że chodzi o jej nabywanie, gromadzenie i przede wszystkim wykorzystanie w praktyce. Wiedza, stając się obecnie jednym z istotniejszych czynników działalności gospodarczej, dokonuje przewartościowania pozostałych czynników, co w konsekwencji prowadzi do ich rekombinacji w ujęciu schumpeterowskim (należy tutaj szczególnie uwypuklić aspekt twórczej destrukcji w strukturach społeczno-gospodarczych regionu). Tworzenie i kumulowanie wiedzy jest współcześnie dominującym determinantem (gwarantem) długookresowego rozwoju. Przy tym zdolność nabywania wiedzy (uczenia się) oraz wykorzystywania jej, czyli zarządzania własnym samorozwojem, staje się podstawową zdolnością decydującą o sukcesie lub porażce. Z ekonomicznego punktu widzenia jest ona ważnym elementem infrastruktury gospodarczej i procesów rynkowych, przy czym jest ona dobrem publicznym, materializującym się w artefaktach i realizującym się w wykształceniu poszczególnych osób. W takim ujęciu szczególnie trudne jest umiejętnie rozpoznanie w regionie takich zasobów (a następnie wzmacnianie ich), które w rezultacie staną się podstawą jego rozwoju.

Na tej podstawie można zauważyć, że w najnowszych trendach z zakresu rozwoju regionu zwraca się coraz większą uwagę na stronę jakościową tego procesu. Występujące czynniki rozwoju, często uznawane za tradycyjne, zyskują nowy wymiar.

Rys. 1. Zakorzenienie przez wykorzystanie zasobów endogenicznych regionu

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 1 obrazuje zjawisko istotne dla dotychczasowych rozważań, czyli endogenizację zasobów wewnętrznych przez proces zakorzenienia (*embeddedness*) (Wojtasiewicz, 2007, s. 310; Meyer, Mudambi i Narula, 2011, s. 244-245). Jest to związane ze sprowadzeniem mobilnych czynników rozwoju do regionu, a następnie – pod wpływem własnych specyficznych zasobów – nadanie im kombinacji relacji i charakteru odmiennego, unikatowego, będącego w dużej mierze atrybutem tego regionu. Istotne w tym procesie są endogeniczne zasoby regionu – zarówno materialne, jak i niematerialne, szczególnie mające charakter unikatowych i stanowiące źródło przewagi konkurencyjnej regionu na rynku. Wyróżnia się tutaj *social embeddedness* (Czernek-Marszałek i Marszałek, 2020 s. 243-244), które wiąże się ze zjawiskami niepodającymi się kwantyfikacji i występującymi w społeczności regionalnej, takimi jak: przedsiębiorczość, postawy innowacyjne, kapitał społeczny, zaufanie, wzorce postaw, samoidentyfikacja. Istotne jest także pojęcie *institutional embeddedness*, które odnosi się do instytucji badawczo-rozwojowych czy finansowych. Zjawisko *embeddedness* powoduje, że w regionie w konsekwencji następuje zatarcie granicy między przedsiębiorstwem a otoczeniem. Ważny jest przy tym efekt zamknięcia

(*lock-in*) oraz efekt sieci (*network effect*) (Laird, Nellthorp i Mackie, 2005). Są one istotne, gdyż efekt zamknięcia powoduje, że pogarsza się atrakcyjność alternatywnych lokalizacji przez koszty porzucenia dotychczasowych. Efekt sieci jest zaś związany wprost z barierą wyjścia (*entry barriers*) (Suzumura i Kiyono, 1987), tzn. przystępując do danej sieci, mamy możliwość korzystania z określonego pakietu usług i produktów – jest to podobne do pojęcia „dobro klubowe”. W konsekwencji lokalizacja działalności w danym regionie daje pełny dostęp do dobra (specyficznych, unikatowych zasobów regionu), które nie jest przedmiotem konkurencji i nie da się go w pełni zinternalizować (Markowski, 1999, s. 105). Takie kształtowanie się tego procesu w regionie skutkuje grupowaniem niezależnych podmiotów działających na jego terenie w spójne ogniwa – dostosowując się do specyfiki regionu przez *embeddedness*, powstają regionalne rozwiązania na potrzeby funkcjonowania na tym terenie, które nie są przenoszone na szerszą skalę jako nadrzędne wzorce.

Należy jednak pamiętać, że tworzenie tego typu rozwiązań w strukturach regionu jest procesem selektywnym, tzn. dokonuje się z różnym natężeniem w poszczególnych punktach przestrzeni regionu. Obszary, które mają odpowiednie zasoby wiedzy oraz kapitału, w tym kapitału ludzkiego o najwyższych kwalifikacjach, stają się liderami w tym procesie oraz miejscem, gdzie powstają węzły w sieci (są to zazwyczaj duże ośrodki miejskie o nowoczesnej strukturze) (zob. Diebolt i Hippe, 2022). Tworząca się nowa struktura przestrzeni regionu jest sytuacją kreującą inną jakość, charakteryzuje się jednak także nieciągłością, pojawia się zjawisko peryferyzacji wewnętrznej. Równocześnie taki przebieg zjawisk nie jest dany raz na zawsze, wynika to z logiki procesów rozwoju kształtowanych w nowych uwarunkowaniach, która jest zmienna, a przemiany następują w sposób ciągły i mają charakter skokowy, powodując, że obszary dotychczas nieatrakcyjne mogą stać się pożądanymi elementami rozwoju, np. ze względu na swój unikatowy charakter, walory lokalizacyjne, czy też z innych przyczyn.

4. Zakończenie

Tworzenie się nowej gospodarki implikuje istotne przekształcenia struktury regionu, w której zwiększa się upodmiotowienie społeczności regionalnej, a która z kolei w coraz większym stopniu przejmuje odpowiedzialność za losy regionu. Dokonuje się przy tym przewartościowanie zasobów regionalnych i zmiana wizerunku tej jednostki. Zmiany lub nawet przeobrażenia, jakim podlega współczesny region, mają charakter wewnętrzny, subiektywny (źródło zmian tkwi w samym regionie, w jego strukturach, zasobach i czynnikach niematerialnych) oraz zewnętrzny, obiektywny (źródło tkwiące w otoczeniu zewnętrznym podlegającym różnym przemianom, związanym z kształtowaniem się nowej gospodarki i postępującą globalizacją). Jednocześnie wraz z narastaniem turbulencji we współczesnych realiach społeczno-gospodarczych tylko regiony, które bazując na nowoczesnych założeniach gospodarczych, uaktywniają przy tym swoje wewnętrzne zasoby, mogą przeciwdziałać zagrożeniom. Nowe realia gospodarcze niosą ze sobą wiele zmian – to, czy te przeobrażenia będą stanowić podstawę pozytywnych procesów w skali regionu, jest w dużej mierze zależne od procesów dostosowawczych realizowanych przez region. Dodatkowo stabilność staje się zjawiskiem rzadkim, ale może także stanowić zagrożenie dla regionu i jego społeczności. Wynika to z faktu dążenia do stabilizacji gospodarki według starych, przeszłych, „sprawdzonych” modeli. Tylko aktywne uczestniczenie w zachodzących zmianach, wykorzystujące zasoby endogeniczne, daje regionowi szansę na rozwój i podejmowanie prób kształtowania swojej przyszłości.

Literatura

- Aliu Mulaj, L. i Dedaj, B. (2023). Knowledge-based society: R&D investments in new economic transformation. *New Approaches to CSR, Sustainability and Accountability*, 4, 49-67.
- Czernek-Marszałek, K. i Marszałek, P. (2020). Social embeddedness as a trigger of business tourism cooperation. *Argumenta Oeconomica*, 1(44).

- Diebolt, C. i Hippe, R. (2022). The long-run impact of human capital on innovation and economic growth in the regions of Europe. W: *Human capital and regional development in Europe. Frontiers in economic history*. Springer.
- Domański, R. (2011). Koncepcje ewolucyjne jako źródło pozyskiwania wiedzy o przyszłości regionalnego systemu gospodarki. *Studia KPZK PAN*, 140.
- Domański, R., i Marciniak, A. (2003). Sieciowe koncepcje gospodarki miast i regionów. *Studia KPZK PAN*, 113.
- Hlaváček, P. (2012). *Aktéři a mechanismy regionálního rozvoje*. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.
- Kelly, K. (2001). *Nowe reguły dla nowej gospodarki: dziesięć przełomowych strategii dla świata połączonych siecią*. WIG-Press.
- Kilch, J. (red.). (2001). *Globalizacja*. Instytut Studiów Strategicznych.
- Korenik, S. (2019). Shaping the new economy versus space. *Biblioteka Regionalisty. Regional Journal*, 19.
- Korenik, S. (2021). Socio-economic development of the regions at the beginning of the 2020s. *Biblioteka Regionalisty. Regional Journal*, 21.
- Korenik, S., Zakrzewska-Półtorak, A. i Łuczyszyn, A. (2020). *Wartość nieruchomości mieszkaniowej w nowoczesnych uwarunkowaniach przestrzennych i gospodarczych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Laird, J. J., Nellthorp, J. i Mackie, P. J. (2005). Network effects and total economic impact in transport appraisal. *Transport Policy*, 12(6), 537-544.
- Malecki, E. J. i Veldhoen, M. E. (1993). Network activities, information and competitiveness in small firms. *Geografiska Annaler*, 75B.
- Markowski, T. (1999). *Zarządzanie rozwojem miasta*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Meyer, K. E., Mudambi, R. i Narula, R. (2011). Multinational enterprises and local contexts: The opportunities and challenges of multiple. *Journal of Management Studies*, 48, 2.
- Perenc, J. i Hołub-Iwan, J. (2011). *Innowacje w rozwijaniu konkurencyjności firm. Znaczenie, wsparcie, przykłady zastosowań*. CH Beck.
- Prystrom, J. (2012). *Innowacje w procesie rozwoju gospodarczego. Istota i uwarunkowania*. Difin.
- Przygodzki, Z. (2016). Kapitał terytorialny w rozwoju regionów. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Oeconomica*, 2(319).
- Randall, L., Berlina, A., Teräs, J. i Rinne, T. (2018). *Digitalisation as a tool for sustainable Nordic regional development: Preliminary literature and policy review* (Discussion paper prepared for Nordic thematic group for innovative and resilient regions, January 2018, Stockholm).
- Skrzypek, E. (2003). Wpływ zarządzania wiedzą na innowacyjność przedsiębiorstwa. W: H. Brudulak, T. Gołębiowski (red.), *Wspólna Europa – innowacyjność w działalności przedsiębiorstw*. Difin.
- Suzumura, K. i Kiyono, K. (1987). Entry barriers and economic welfare. *The Review of Economic Studies*, 54, 157-167.
- Świadek, A. (2013). *Innowacje przyszłością rozwoju gospodarki, cz. 1*. Wydawnictwo Naukowe IVG.
- Tapscott, D. (1998). *Gospodarka cyfrowa*. Wydawnictwo Business Press.
- Wojtasiewicz, L. (2007). Polityka rozwoju regionu wobec bezpośrednich inwestycji zagranicznych. W: M. Klamut (red.), *Polityka ekonomiczna, współczesne wyzwania*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Thoben, K. D. i Jagdev, H. S. (2001). Typological issues in enterprise networks. *Production Planning & Control*, 12(5), 421-436.
- Zienkowski, L. (2003). Gospodarka „oparta na wiedzy” – mit czy rzeczywistość?. W: L. Zienkowski (red.), *Wiedza a wzrost gospodarczy*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

The New Economy and Regional Development

Abstract: In the current socio-economic realities, we observe rapid, multidirectional changes, which is undoubtedly the effect of the formation of the new economy. In this new economy, the role of the ICT sector is increasing, while the industry's role is decreasing. As part of the changes, the role of socio-economic regions is also beginning to change. The new economy prefers regions with multifunctional modern structures, which at the same time adapt to the transformations that have taken place. These are regions where human capital is characterized by high quality and creativity. The aim of the article is to identify selected assumptions of the new economy and their implications for space and the shaping of regional development processes. To achieve this goal, the method of critical analysis of the object, the descriptive method and the heuristic approach were used.

Keywords: new economy, globalization, socio-economic region, regional development
